

Informace o rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci De Haes a Gijssels proti Belgii ze dne 24. února 1997 (k čl. 10 a čl. 6 odst. 1 Úmluvy)

Dne 24. února 1997 vyhlásil předseda Evropského soudu pro lidská práva v Paláci lidských práv ve Štrasburku rozsudek ve věci De Haes a Gijssels proti Belgii. 1)

Soud rozhodoval v senátu složeném z následujících soudců:

R. Ryssdal, předseda (Norsko),

F. Matscher (Rakousko),

J. De Meyer (Belgie),

I. Foighel (Dánsko)

J. M. Morenilla (Španělsko),

Sir John Freeland (Spojené království),

A. B. Baka (Maďarsko),

K. Jungwiert (Česká republika),

U. Lõhmus (Estonsko).

Stěžovateli jsou dva belgičtí státní příslušníci, pánové L. De Haes a H. Gijssels. Oba žijí v Antwerpách a pracují pro týdeník Humo, první jako redaktor, druhý jako novinář.

Mezi červnem a listopadem 1986 v týdeníku publikovali pět článků, v nichž mj. dlouze a ostře kritizovali tři soudce [YA], [YB], [YC] a jednoho státního zástupce [YD] při antwerpském odvolacím soudu. Vyčítali jim, že v rámci rozvodového řízení svěřili děti do péče otce, notáře X., proti němuž jeho manželka v roce 1984 iniciovala trestní stíhání pro incest a násilí na dětech. (X. byl v této věci zproštěn viny. Zároveň svou manželku žaloval pro pomluvu, avšak korekční soud (tribunal correctionnel) v říjnu 1985 a poté odvolací soud v červnu 1986 ji shledaly nevinnou s tím, že nebylo prokázáno, "že jednala se zlým úmyslem, tj. s cílem poškodit [manžela]", a navzdory soudnímu rozhodnutí ve věci incestu a násilí na dětech "neměla vážné důvody pochybovat, že k těmto činům skutečně došlo", jak naznačovaly lékařské posudky renomovaných odborníků.)

L. De Haes a H. Gijssels ve svých člancích 2) hájili názor, že činy notáře X., propojeného s nejvyššími finančními kruhy Belgie a s extrémní pravicí, jsou kryty jeho přáteli v justici, mezi jinými soudci [YA], [YB], [YC] a státním zástupcem [YD], z nichž dva jsou rovněž stoupenci extrémní pravice.

17. 2. 1987 soudci [YA], [YB], [YC] a státní zástupce [YD] podali u soudu prvního stupně (tribunal de première instance) v Bruselu na L. De Haese a H. Gijsselse žalobu, v níž se domáhali odškodnění za újmu způsobenou silně pomlouvačnými a očeřujícími (zeer lasterlijk en eerrovend) výroky použitými v člancích. Žádali soud, aby odpůrce odsoudil k symbolickému zaplacení jednoho franku, nařídil jim otisknout v týdeníku Humo rozsudek, který soud vynese, a dovolil navrhovatelům tento rozsudek nechat publikovat v šesti denících na náklady odpůrců.

Žalovaní novináři s odvoláním na princip rovnosti zbraní požádali soud, aby vyzval královského prokurátora k předložení dokumentů (různých lékařských zpráv, záznamů výslechů,

apod.), o něž se opírali v inkriminovaných článcích, nebo aby se alespoň seznámil s posudky profesorů [A], [B], [C] - uložený u soudních orgánů - na zdravotní stav dětí pana X. Stanoviska těchto uznávaných odborníků byla podle novinářů rozhodujícím faktorem, který je přiměl k publikování článků. Posouzení použitého jazyka a názorů, které hájili v týdeníku Humo, z pohledu hranic svobody tisku podle nich nemůže být provedeno in abstracto, nýbrž se tak musí stát ve světle faktů, které se týkají skutkové podstaty věci.

29. 9. 1988 bruselský soud prvního stupně vyhověl ve všech bodech navrhovatelům. Podle odůvodnění rozsudku L. De Haes a H. Gijssels překročili hranice svobody tisku tím, že poškodili čest a pověst soudců [YA], [YB], [YC] a státního zástupce [YD] nezodpovědnými obviněnými a urážlivými hypotézami.

Pánové De Haes a Gijssels proti rozsudku podali odvolání, v němž tvrdili, že jediným cílem jejich článků bylo kritizovat chod justičního aparátu v souvislosti řízením, které se týkalo možného násilí a incestu spáchaných na dětech. Znovu opakovali svou žádost, aby královský prokurátor zpřístupnil jimi zmíněné dokumenty, jež by prokázaly opodstatněnost článků.

Odvolací soud v Bruselu 5. 2. 1990 rozsudek soudu prvního stupně potvrdil. Nabídku novinářů, že prokáží opodstatněnost svých článků, pokud královský prokurátor zpřístupní určité dokumenty, soud označil za důkaz toho, že články byly napsány na základě nedostatku informací a že obvinění vznesená proti soudcům a státnímu zástupci byla formulována, aniž by L. De Haes a H. Gijssels měli v ruce dostatečné důkazy.

Pánové De Haes a Gijssels se poté obrátili na Kasační soud (Cour de Cassation) se stížností, v níž mj. uvedli, že byla porušena jejich práva na svobodu projevu a na spravedlivé řízení garantovaná čl. 10 a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Kasační soud 13. 9. 1991 stížnost zamítl.

L. De Haes a H. Gijssels podali 12. 2. 1992 stížnost Evropské komisi pro lidská práva, v níž ně jako před belgickým Kasačním soudem uvedli, že byl porušen čl. 10 a čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Komise 24. 2. 1995 stížnost přijala. 29. 11. 1995 dospěla k závěru, že čl. 10 a čl. 6 odst. 1 Úmluvy byly porušeny (šesti hlasy proti třem, resp. jednomyslně). Poté stížnost postoupila Evropskému soudu pro lidská práva.

Čl. 10 Úmluvy zní:

"1. Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice. Tento článek nebrání státům, aby vyžadovaly udělování povolení rozhlasovým, televizním nebo filmovým společnostem.

2. Výkon těchto svobod, protože zahrnuje i povinnosti a odpovědnost, může podléhat takovým formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a které jsou nezbytné v demokratické společnosti a zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci."

Odsouzení novinářů bylo bezesporu "zasahováním" do jejich svobody projevu. Všechny strany se rovněž shodují na tom, že zásah byl "stanoven zákonem" a sledoval legitimní cíl: "ochranu pověsti nebo práv jiných", v daném případě soudců [YA], [YB], [YC] a státního zástupce [YD]. Evropskému soudu tedy zbývá posoudit, zda zásah byl "nezbytný v demokratické společnosti".

Stěžovatelé uvádějí, že jejich články byly publikovány v rámci veřejné diskuse o incestu ve Flandrech a o způsobu, jakým justice k tomuto problému přistupovala. Před napsáním článků novináři podle svých slov provedli dostatečná šetření a vyžádali si stanoviska několika expertů. Skutečnost, že je nepředložili při soudním líčení, byla důsledkem jejich neochoty vyžádat informační zdroje.

Pokud jde o kritiku soudců a státního zástupce, domnívají se, že neměla být předmětem sankce jen proto, že napadala rozhodnutí odvolacího soudu v Antverpách. Podle jejich názoru konstatování "justiční pravdy" v soudním řízení neznamená, že každý odlišný názor musí být v souvislosti s kontrolou výkonu svobody tisku považován za špatný; to se však v daném případě stalo, ačkoli se články opíraly o objektivní a dostatečné informace.

Belgická vláda tvrdí, že inkriminované články se pouze vzdáleně týkaly diskuse o chodu spravedlnosti v Belgii a že obsahovaly především osobní urážky na adresu antwerpské justice. Podle vlády bylo možné vyjadřovat nesouhlas s postupem soudů ve věcech notáře X., aniž by přitom bylo nutné obviňovat soudce z nedostatku nestrannosti a nezávislosti. Vláda rovněž zastává názor, že je nutno vzít v úvahu povinnost soudců zachovávat diskrétnost, která jim zabraňuje reagovat a bránit se, jako mohou například politici.

Soud na úvod připomíná, že tisk má v demokratické společnosti velmi důležitou úlohu: ačkoli nemůže překračovat určité hranice, zejména pokud jde o pověst a práva jiných, přísluší mu sdělovat, při současném respektování jeho povinností a zodpovědnosti, informace a myšlenky o veškerých otázkách veřejného zájmu, včetně chodu soudní moci.

Na druhé straně činnost soudů, které jsou garantem spravedlnosti a jejichž poslání je základem právního státu, vyžaduje důvěru veřejnosti. Proto je vhodné je chránit proti útokům, které nemají rozumný základ (viz např. věc Prager proti Rakousku, 1995).

Soud konstatuje, že články pánů De Haese a Gijssels obsahují četné a podrobné informace o okolnostech, za nichž bylo přijato rozhodnutí o svěření dětí do péče X. Tyto informace se opírají o důkladná šetření a o názory několika odborníků, kteří novinářům doporučili v zájmu dětí údaje vyžádat. V této souvislosti Soud připomíná, že manželka X. byla osvobozena ve věci obvinění z pomluvy, jelikož belgické jurisdikce shledaly, že "neměla vážné důvody pochybovat, že k činům [incestu a násilí na dětech] skutečně došlo".

Za těchto podmínek podle Soudu nelze novinářům vyčítat, že publikovali skutečnosti, které zjistili. Tisku přísluší rozšiřovat informace a myšlenky o věcech veřejného zájmu; k této funkci se váže právo veřejnosti tyto informace a myšlenky přijímat. To platí obzvláště v projednávaném případě, a to vzhledem k závažnosti předkládaných faktů, které se týkaly na jedné straně osudu malých dětí a na druhé straně chodu justice. Ostatně L. De Haes a H. Gijssels se v tomto poměru jasně vyjádřili v jednom z inkriminovaných článků, kde napsali: "Tisku nepřísluší vykonávat úlohu soudce, ale v tomto křiklavém případě ani nemůžeme, a dokonce nesmíme, mlčet."

Je pozoruhodné, že navrhovatelé [YA], [YB], [YC] a [YD] ve svých podáních před bruselskými soudy nezpochybnili informace publikované na téma údělu dětí X. Jejich žaloba se týkala především osobních útoků, jejichž cílem se cítili být. Novináři se podle nich dopustili pomlouvačných výroků tím, že je nařkli z nedostatku nestrannosti a ze zbabělosti, a zneuznali jejich právo na respektování soukromého života tím, že dvěma z nich přisoudili sympatie pro extrémní pravici.

Soud připomíná, že svoboda projevu se vztahuje nejen na informace nebo myšlenky přijímané příznivě nebo považované na neškodné či důležité, ale rovněž na ty, které urážejí, šokují

či znepokojují stát nebo část jeho populace. Připouští rovněž, že novinářská svoboda zahrnuje možnost uchýlit se k jisté dávce přehánění nebo dokonce provokace.

V kontextu projednávané věci Soud považuje kritiku ze strany novinářů za názory, jejichž pravdivost podle definice - narozdíl od faktů - nelze prokázat. Navzdory sice v principu mohou být označeny za nepřiměřené, pokud postrádají jakýkoli reálný podklad, tak tomu však v daném případě není (zde je hlavní odlišnost od výše citované věci Prager proti Rakousku).

Soud dospěl k závěru, že s přihlédnutím k závažnosti okolností případu a otázek, které byly v sázce, nezbytnost zásahu do svobody projevu stěžovatelů nebyla prokázána; čl. 10 Úmluvy byl porušen.

Relevantní ustanovení čl. 6 odst. 1 Úmluvy mají následující znění:

"1. Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem (...), který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích (...)."

Stěžovatelé kritizují bruselský soud první instance a bruselský odvolací soud za to, že odmítly přiložit ke spisu dokumenty zmiňované v člancích nebo se alespoň seznámit se stanovisky jimi citovaných odborníků. Podle nich tím byl výrazně porušen princip rovnosti zbraní mezi navrhovateli [YA], [YB], [YC] a [YD], kteří znali podrobně spis týkající se X., a odpůrci, jejichž zdroje byly omezené.

Vláda tvrdí, že požadavek novinářů měl za cíl zpochybnit rozsudky přijaté v rámci řízení mezi X., a jeho ženou. Bruselské soudy měly právo tento návrh zamítnout, jelikož z rozsudku byla dostatečně zřejmá "justiční pravda". Vyžádání sporných dokumentů by podle vlády bylo zbytečné.

Soud připomíná svou judikaturu, podle níž princip rovnosti zbraní - jeden z atributů širšího pojetí práva na spravedlivé řízení - vyžaduje, aby každá strana měla přiměřenou možnost hájit svou věc za podmínek, které ji nestaví do zjevně nevýhodnější situace v porovnání s protivníkem (viz také např. věc Nideröst-Huber proti Švýcarsku, 1997).

Soud konstatuje, že navrhovatelé [YA], [YB], [YC] a [YD] před bruselskými jurisdikcemi zdůrazňovali, že kritika publikovaná na jejich adresu neměla žádnou oporu jsem skutkové podstatě věci X., a rozhodně pak ne v rozsudcích, ke které vynesli [YA], [YB] a [YC]. Navrhovatelé tedy odkazovali - aby popřeli veškeré podklady hypotéz novinářů - na spis, který sami dobře znali.

Soud v tomto ohledu nesdílí stanovisko bruselského odvolacího soudu, podle něž návrh novinářů na zpřístupnění dokumentů ukazoval na nedostatek vážnosti v přístupu L. De Haese a H. Gijssels k napsání článků. Snahu novinářů neriskovat vyzrazení jejich informačních zdrojů tím, že by sami předložili důkazy, Soud považuje za legitimní (viz také např. věc Goodwin proti Spojenému království, 1996). Ostatně inkriminované články obsahovaly takové množství podrobností o dětech X. a lékařských posudcích, že musela být zřejmá alespoň částečná relevantní informovanost novinářů.

Řízení vedené proti stěžovatelům se netýkalo opodstatněnosti rozsudků ve věci X., ale pouze otázky, zda se novináři za daných okolností mohli vyjadřovat tak, jak to učinili. K jejímu zodpovězení podle Soudu nebylo vůbec třeba zpřístupnit celý spis ve věci X., ale výlučně - jak chtěli L. De Haes a H. Gijssels - určité dokumenty. Novináři jako minimum požadovali, aby se bruselské soudy seznámily s posudky tří profesorů. Odmítnutí jejich žádosti je podle Soudu postavilo do zřejmé nevýhody vůči navrhovatelům. Tím byl porušen princip rovnosti zbraní a čl. 6 odst. 1 Úmluvy .

Stěžovatelé na základě čl. 50 Úmluvy 3) vznesli žádost o spravedlivé zadostiučinění ve výši 113 101 belgických franků (BEF) za utrpěnou materiální újmu (náklady na otištění rozsudku bruselského odvolacího soudu v týdeníku Humo), 500 000 BEF za morální újmu a 851 697 BEF za soudní výlohy.

Soud rozhodl,

- 1) sedmi hlasy proti dvěma, že čl. 10 Úmluvy byl porušen,
- 2) jednomyslně, že čl. 6 Úmluvy byl porušen,
- 3) jednomyslně, že žalovaný stát musí stěžovatelům do tří měsíců vyplatit 113 101 BEF za utrpěnou materiální újmu a 851 697 BEF za soudní výlohy,
- 4) jednomyslně, že tento rozsudek sám o sobě představuje dostatečné spravedlivé zadostiučinění za morální újmu.

K rozsudku byla připojena částečně nesouhlasná stanoviska soudců F. Matschera a J. M. Morenilly.

Zpracoval a přeložil JUDr. Karel Jungwiert

- 1) Úplné znění rozsudku sp. zn. 7/1996/626/809 je publikováno ve Sbírce rozsudků a rozhodnutí Soudu, 1997.
- 2) Podstatná část těchto článků je součástí úplného znění rozsudku Evropského soudu.
- 3) Čl. 50 Úmluvy zní: "Jestliže Soud zjistí, že rozhodnutí nebo opatření soudního nebo každého jiného orgánu Vysoké smluvní strany je zcela nebo částečně v rozporu se závazky vyplývajícími z této Úmluvy a jestliže vnitrostátní právo této strany umožňuje jen částečné odstranění důsledků takového rozhodnutí nebo opatření, rozhodnutí Soud přiznává v případě potřeby poškozené straně spravedlivé zadostiučinění."